

جامعة المصطفی (ص) العالمية
مجتمع آموزش عالی فقه و اصول
رسالة سطح چهار
رشته فقه و اصول

بررسی فقهی اصلاح ژنتیکی انسان

استاد راهنما
حجت الاسلام و المسلمین علی سائلی

استاد مشاور
حجت الاسلام و المسلمین دکتر عباسعلی واشیان

دانش پژوه
اسکندر آکوت

۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تأییدیه:

عنوان:

بررسی فقهی اصلاح ژنتیکی انسان

مسئولیت:

تقدیم:

مطالب این نوشتار از عنایت و برکات قائم آل محمد (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و کریمه
اهل بیت حضرت معصومه (علیها السلام) است.
که به محضر رفیع بانوی دو عالم حضرت زینب کبری (علیها السلام) تقدیم می شود.

تشکر و قدردانی:

« من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق »

قبل از هر چیز از کسانی که در نوشتن این پایان نامه به ما کمک کردند و این بستر را برای ما آماده ساختند تقدیر و تشکر می‌کنم.

در این راستا از جمله کسانی که شایان تقدیر و تشکر است جامعه المصطفی العالمیه است که در این راه زحماتی زیادی کشیدند و طبیعتاً متحمل هزینه های زیادی هم شدند بنده به نوبه خود تقدیر و تشکر می‌کنم.

و همچنین از اساتید گرانقدر استاد راهنما حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای علی سائلی و استاد مشاور حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر عباسعلی واشیان که واقعاً برای اتمام این وظیفه از راهنمای ها و ارشاداتشان دریغ نکردند و هر موقع که مزاحمشان می‌شدم با اخلاق اسلامی و خصوصاً با تواضعشان ما را شرمنده می‌کردند. از ایشان هم بخاطر کمکهای فراوان تقدیر و تشکر می‌کنم.

و باز از گروه فقه و مدیریت دروس تکمیلی مدرسه مبارک حجتیه که ما را در این مدت تحمل و راهنمائی کردند صمیمانه تشکر می‌کنم و در پایان از خداوند متعال برای همه کسانی که در این راه زحمت کشیدند، آرزوی طول عمر با موفقیت مسئلت دارم.

اسکندر آکوت

چکیده:

این پایان نامه با عنوان "بررسی فقهی اصلاح ژنتیکی انسان" در راستای تبیین و توصیف اصلاح ژنتیکی و قابل تغییر بودن آن و همچنین بررسی ادله فقهی آن نگاشته شده است. برای رسیدن به حکم فقهی مباحث مستحدثه، بدون شناخت صحیح موضوع، امکان پذیر نیست. بنابر این ضرورت و اهمیت برای موضوع شناسی غیر قابل انکار است. علم ژنتیک شاخه ای از علوم زیست شناسی است که از توارث و گوناگونی موجودات زنده بحث می کند. این علم از عوامل بیماری زا جلوگیری می کند و تمام بیماریهای ژنتیکی حتی در دوره جنینی نیز قابل درمان خواهد بود. در بررسی های فقهی در مورد جواز یا عدم جواز اصلاح ژنتیکی انسان، سه نظریه وجود دارد؛ جواز، عدم جواز و قائلین به تفصیل. عده ای با استفاده از قاعده اولیه که مستفاد از عموماً و اطلاقات می باشد، قائل به جواز شدند. گروه دوم با ادله فقهی مانند سد ذرایع و قیاس، حرمت این عمل را قائل شدند و اما قائلان به تفصیل با نقد ادله هر دو گروه قائل به حرمت ثانوی اصلاح ژنتیکی انسان شدند. در ادامه اصلاح ژنتیکی بدن، خلیات و انتقال ژن به بیمار و همچنین رضایت و عدم رضایت بیمار از نظر ادله فقهی مورد نقد و بررسی قرار گرفته و به این نتیجه رسیدیم که اصلاح ژنتیکی چون به عنوان درمان حساب می شود بنابر ادله و جوب حفظ نفس کاربردش از نظر فقهی بلا اشکال است. در مورد مسئله ضمان پزشک در صورت عدم موفقیت و ایجاد خسارت به نظرات فقها اشاره شد که مشهور استناد به روایات، قاعده فقهی، عقل و اجماع، تعهد پزشک را (تعهد به نتیجه) و غیر مشهور نیز با استناد به روایات دیگر و قاعده عقلی قائل به (تعهد به وسیله) شدند. ادله هر دو گروه نقد و بررسی شد و به این نتیجه رسیدیم: بطور مطلق هیچ یکی از این نظریات مورد قبول نیست زیرا در مورد بیماریهای مانند سرطان، سکت قلبی، سکت مغزی و جراحی های خطرناک بخاطر احتمال مشکلات غیر منتظره نمی شود قائل به نتیجه شد ولی در بیماریهای مانند جراحیهای زیبایی و پلاستیکی و... باید قائل به نتیجه شد برای این که بیمار نظرش به نتیجه مطلوب است. در آخر هم با ادله فقهی (آیات، روایات و سیره) ثابت شد که تعیین و تشخیص ضمان پزشکی با اهل خبره است.

کلید واژه ها: اصلاح ژن، ژن درمانی، اصلاح ژنتیک، شبیه سازی، رضایت بیمار، ضمان طبیب.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
تبیین موضوع.....	۵
فرضیه های تحقیق.....	۶
پرسش های اصلی و فرعی تحقیق.....	۷
پرسش های فرعی.....	۷
اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۷
پیشینه تحقیق.....	۸
روش تحقیق.....	۱۰
موانع تحقیق.....	۱۰
فصل اول مفاهیم و کلیات.....	۱۲
الف: مفاهیم.....	۱۳
مراد از ژن و ژنتیک.....	۱۳
ساختمان سلول.....	۱۴
ساختمان ژن.....	۱۵
آشنایی با واژگان ژنتیک.....	۱۶
ب: کلیات.....	۲۱
امکان اصلاح ژنتیک و قابل تغییر بودن آن.....	۲۱
تشخیص ژن ها از افراد یک دیگر:.....	۲۲
تنوع ژنتیکی چگونه حاصل می شود.....	۲۳
ژن ها چگونه به ارث می رسند.....	۲۳
بیان و بروز ژن.....	۲۵
تغییر و جهش در ژن.....	۲۶
شیوه عملکرد در ژن درمانی.....	۲۹
انجام ژن درمانی بر روی سلولها.....	۳۱

۳۲	تمایز سلولها.....
۳۴	انواع سلولهای بنیادی.....
۳۶	مزیت بالقوه استفاده از سلولهای بنیادی.....
۳۶	بانک سلولهای بنیادی خون بند ناف.....
۳۸	تکنولوژی سلولهای بنیادی.....
۳۹	اهداف اصلاح ژنتیکی.....
۴۱	خطرات غیر قابل پیش بینی ناشی از اصلاح و تغییر ژنتیک.....
۴۳	فصل دوم: اصل اولی در اصلاح ژنتیکی انسان.....
۴۴	مبحث اول: ادله قائلین به جواز، نقد و بررسی آن.....
۴۴	اصول لفظیه.....
۴۶	اصول عملیه.....
۴۶	۱- اصالة الاباحه.....
۴۶	۲- اصالة البرائة.....
۴۸	مبحث دوم: ادله قائلین به عدم جواز، نقد و بررسی آن.....
۴۹	گروه اول:.....
۴۹	ادله گروه اول.....
۴۹	دلیل اول: تغییر خلق الله.....
۵۰	نقد و بررسی.....
۵۰	فرضیه اول:.....
۵۰	فرضیه دوم:.....
۵۰	فرضیه سوم:.....
۵۱	دلایل و قرائن فرضیه سوم.....
۵۴	دلیل دوم: ودیعه بودن جسم انسان.....
۵۴	ادله قائلینی به تصرفات نامحدود.....
۵۴	۱- کتاب.....
۵۵	۲- سنت.....

۵۵	۳-قاعده تسلیط.....
۵۵	۴-عرف عقلا.....
۵۶	نقد و بررسی.....
۵۶	ادله‌ی قائلین به تصرف محدود.....
۵۶	۱-کتاب.....
۵۶	۲-سنت.....
۵۷	۳-قاعده لا ضرر.....
۵۷	۴-بنای عقلا.....
۵۷	نقد و بررسی اصل دلیل.....
۵۹	گروه دوم.....
۵۹	ادله و مستندات گروه دوم.....
۵۹	دلیل اول: قاعده‌ی سد ذرایع.....
۶۰	تقریب استدلال:.....
۶۰	نقد و بررسی دلیل.....
۶۳	دلیل دوم: قاعده درء المفاسد اولی من جلب المنافع:.....
۶۳	تقریب استدلال.....
۶۳	تحلیل و بررسی در مورد دلیل.....
۶۴	دلیل سوم: قیاس.....
۶۴	تقریب استدلال.....
۶۵	توضیحات در مورد قیاس.....
۶۶	ارکان قیاس.....
۶۷	نقد و بررسی.....
۷۰	گروه سوم:.....
۷۱	ادله گروه سوم.....
۷۱	دلیل اول: نقض کرامت انسانی.....
۷۱	تقریب استدلال.....

۷۱نقد و بررسی
۷۳دلیل دوم: نابودی جنین‌های بسیار
۷۳نقد و بررسی
۷۷دلیل سوم: بازی کردن با مخلوقات به وسیله‌ی اصلاح و تغییر ژنتیک
۷۹نقد و بررسی
۸۰مبحث سوم: قول مختار و ادله آن
۸۳ فصل سوم: حکم اصلاح ژنتیکی انسان
۸۴مبحث اول: حکم اصلاح ژنتیکی بدن انسان، آراء و ادله
۸۴اهمیت حفظ سلامتی
۸۴تعریف سلامت
۸۵تعریف بهداشت
۸۷دلایل وجوب حفظ نفس
۸۷الف) آیات قرآن
۸۷ادله حرمت خودکشی
۸۷ادله نفی عسر و حرج
۸۸ادله وجوب تقیه
۸۹ب) روایات
۹۰ج) عقل
۹۰حکم عقل بر لزوم دفع ضرر قطعی
۹۱د) اجماع
۹۳نتیجه بحث
۹۴مبحث دوم: حکم اصلاح ژنتیکی خلیقات و روحیات انسان، آراء و ادله:
۹۴نقش ژن‌ها در شخصیت و روان انسان
۹۴تعریف شخصیت
۹۴عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری شخصیت:
۹۵نقد و بررسی عوامل سه‌گانه:

۹۶	ژن‌های رفتاری:
۹۷	ارتباط ژن‌ها با رفتار آدمی
۹۸	نتیجه:
۹۹	اصلاح پذیر بودن خلیات و رفتار انسان:
۱۰۰	ادله تغییر خلیات:
۱۰۵	مبحث سوم: حکم اصلاح ژنتیکی در صورت تراحم:
۱۰۵	تعریف تراحم
۱۰۵	معنای لغوی
۱۰۵	معنای اصطلاحی
۱۰۶	تراحم بین احکام
۱۰۶	مرجحات باب تراحم
۱۰۷	الف) نبود جایگزین
۱۰۷	ب) سبق زمانی
۱۰۸	ج) قانون اهم و مهم
۱۰۸	صور تراحم در اصلاح ژنتیکی:
۱۰۸	۱. تراحم بین وجوب اصلاح ژنتیکی با حرمت مقدمات
۱۰۹	۲. تراحم بین وجوب اصلاح ژنتیکی با از دست دادن یک عضو
۱۱۰	۳. تراحم بین وجوب اصلاح ژنتیکی با داشتن هزینه های گزاف
۱۱۰	۴. تراحم بین وجوب اصلاح ژنتیکی با عقیم شدن
۱۱۱	لزوم تقدیم اهم بر مهم
۱۱۱	الف) ادله لفظی
۱۱۱	۱. قرآن
۱۱۱	حفظ نفس و حالت اضطرار
۱۱۲	حفظ نفس و وجوب تقيه
۱۱۳	۲. سنت
۱۱۶	ب) ادله غیر لفظی

- ج. سیره و بناء عقلا..... ۱۱۶
- (د) سیره متشرعه ۱۱۷
- نتیجه ۱۱۷
- مبحث چهارم: حکم استفاده از ژن حیوان یا انسان دیگر، آراء و ادله..... ۱۱۷
- روشهای انتقال ژن ۱۱۸
- اقسام پیوند اعضا..... ۱۱۹
- حکم شرعی اقسام فوق..... ۱۲۰
- (۱) استفاده از ژن و اعضای انسان زنده..... ۱۲۰
- (۲) استفاده از ژن و اعضای مردگان..... ۱۲۲
- ادله مخالفان برداشت عضو..... ۱۲۳
- الف) حرمت انتفاع از مرده..... ۱۲۳
- ب) نداشتن منفعت حلال..... ۱۲۳
- ج) اجماع:..... ۱۲۳
- د) روایات وارد شده در حرمت بهره بردن از مردار..... ۱۲۴
- ه) هتک حرمت میت مسلمان:..... ۱۲۵
- ادله موافقان برداشت عضو..... ۱۲۷
- الف) حکومت ادله عناوین ثانوی بر ادله عناوین اولیه:..... ۱۲۷
- ب) قاعده تراحم:..... ۱۲۷
- ج) روایات:..... ۱۲۸
- (۳) استفاده از ژن و اعضای حیوان..... ۱۲۹
- ادله فقهی مشروعیت انتقال و تزریق ژن..... ۱۳۰
- دلیل عقلی..... ۱۳۱
- دلیل نفی عسر و حرج..... ۱۳۲
- نتیجه ۱۳۲
- مبحث پنجم: حکم اصلاح ژنتیکی انسان با انگیزه‌های مختلف، آراء و ادله..... ۱۳۲
- الف) اصلاح ژنتیکی انسان با انگیزه درمان بیماران..... ۱۳۲

۱۳۳	ادله حفظ نفس خود و دیگران.....
۱۳۴	ادله ضرورت.....
۱۳۴	نتیجه.....
۱۳۶	ب) اصلاح ژنتیکی انسان با انگیزه تراریخته انسانی.....
۱۳۷	مبحث ششم: حکم اصلاح ژنتیکی انسان در فرض رضایت و عدم رضایت وی، آرا و ادله.....
۱۳۷	مفهوم رضایت:.....
۱۳۹	اصلاح ژنتیک در صورت عدم رضایت بیمار:.....
۱۳۹	الف) ادله سلطه بر نفس.....
۱۳۹	۱- قرآن.....
۱۴۰	۲- روایات.....
۱۴۰	۳- بنای عقلا و امضای شارع.....
۱۴۱	۴- اجماع.....
۱۴۲	ب) قاعده لا ضرر و لا ضرار.....
۱۴۲	۱- قرآن.....
۱۴۳	۲- روایات.....
۱۴۴	۳- عقل.....
۱۴۵	مواردی که رضایت بیمار لازم نیست:.....
۱۴۷	رضایت بیمار در دیدگاه فقهای.....
۱۴۸	نتیجه بحث:.....
۱۵۰	فصل چهارم: ضمان
۱۵۱	الف: ضمان فقهی.....
۱۵۱	ب: ضمان قهری:.....
۱۵۳	مبحث اول: بررسی ضمان در فرض عدم موفقیت اصلاح ژنتیکی، آرا و ادله.....
۱۵۳	الف) در صورت اذن.....
۱۵۵	۱- پزشک جاهل.....
۱۵۵	۲- پزشک مقصر:.....

- ۳- پزشکی بدون تقصیر و عدم جهل ۱۵۶
- تعهد پزشکی ۱۵۶
- ۱- تعهد به نتیجه: ۱۵۶
- ۲- تعهد به وسیله: ۱۵۸
- ضمان طیب در فقه شیعه ۱۵۸
- ۱- دیدگاه مشهور ۱۵۹
- ادله دیدگاه مشهور ۱۵۹
- دلیل اول: روایات ۱۵۹
- دلیل دوم: قواعد و اصول حاکم بر درمان ۱۶۰
- ۱- قاعده اتلاف و تسیب: ۱۶۰
- ۲- قاعده غرور: ۱۶۱
- ۳- قاعده ی ضمان ید: ۱۶۲
- ۴- قاعده نفی ضرر ۱۶۲
- ۵- قاعده اجرت بر واجبات ۱۶۳
- دلیل سوم: اجماع ۱۶۴
- نقد و بررسی ادله مشهور ۱۶۴
- ۲- دیدگاه غیر مشهور و ادله آن ۱۶۷
- دلیل اول: برائت ۱۶۸
- دلیل دوم: اذن شارع ۱۶۸
- دلیل سوم: اذن بیمار یا ولی او به درمان ۱۶۸
- دلیل چهارم: روایت ۱۶۸
- نقد و بررسی ۱۶۹
- ب: در صورت عدم اذن ۱۷۱
- الف) قاعده تسلط یا سلطنت: ۱۷۱
- ب) قاعده لا ضرر: ۱۷۳
- ج) در صورت ابراء ذمه ۱۷۳

۱۷۶.....	ضمان طیب در فقه مقارن:
۱۷۹.....	ضمان طیب در اقوال علما:
۱۸۲.....	مبحث دوم: بررسی ضمان در فرض ایجاد خسارت به سبب عمل اصلاح ژنتیکی، آرا و ادله:
۱۸۴.....	مراد از افراط و تفریط.....
۱۸۵.....	تاثیر تعدی و تفریط در امانات.....
۱۸۶.....	۱- دیدگاه اول:
۱۸۷.....	ادله دیدگاه اول:
۱۸۸.....	دیدگاه دوم:
۱۸۸.....	ادله دیدگاه دوم:
۱۹۰.....	بررسی دیدگاه ها.....
۱۹۱.....	تطبيق قاعده و نتیجه بحث.....
۱۹۲.....	نظر مختار.....
۱۹۲.....	بررسی تعهد پزشک نسبت به نتیجه.....
۱۹۳.....	مقدمه اول: حقیقت دارو و درمان:
۱۹۳.....	روایات:
۱۹۳.....	احتمالات درباره طب و دارو:
۱۹۵.....	سیره عقلا.....
۱۹۶.....	مقدمه دوم: شفا از خدا است یا از سبب:
۱۹۶.....	قرآن.....
۱۹۷.....	روایت.....
۱۹۷.....	نتیجه.....
۱۹۹.....	مبحث سوم: مرجع تشخیص ضمان و تعیین خسارت، آرا و ادله.....
۲۰۰.....	کیفیت تشخیص ضمان و تعیین آن.....
۲۰۱.....	مفهوم کارشناس و کارشناسی.....
۲۰۲.....	اهمیت کارشناسی.....
۲۰۲.....	ادله فقهی حجیت نظر کارشناس.....

۲۰۲.....	۱- کتاب
۲۰۴.....	۲- سنت
۲۰۶.....	۳- اجماع
۲۰۷.....	۴- سیره عقلاء
۲۰۷.....	بیان سیره
۲۰۹.....	نتیجه گیری:
۲۱۱.....	منابع

مقدمه

ژنتیک دسته ای از علوم بیولوژی که از توارث و تنوع و تکامل موجودات زنده بحث میکند. اولین دانشمند که قدم در راه علم توارث برداشت، شخصی بنام kolreuter از اهالی آلمان بود. ایشان گیاه شناسی بود که تجربیات زیادی داشت. در سال ۱۷۶۰ میلادی گرده ی یک نوع توتون را بر روی کلاله، نوع دیگری از این گیاه قرار داد و بذرهایی به دست آورد که بعد آنها را کشت داده و گیاهان حاصله را مورد مطالعه قرار داد و دید که بسیار از صفت حد وسط بین دو گیاه وجود دارد. بوسیله آزمایشات دیگری که انجام داد به دو نتیجه رسید.

۱- اهمیت دانه گرده و تخمک را در تولید گیاه و دانه نشان داد.

۲- متوجه شد که خواص ارثی به وسیله این سلول ها از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابد. بعد از ایشان هم Charles naudim ve gartener goss هر یک در این زمینه به آزمایش هایی پرداختند ولی آن ها نیز نه شهرتی یافتند و نه کشف قوانین توارث گردیدند. به این ترتیب مسئله توارث همچنان تا نیمه دوم قرن ۱۹ لاینحل باقی مانده است.

در همان زمان کشیشی گمنام بنام کورکور مندل gregor mendel در باغ خود زمان فراغت خود را بر کشت نخود فرنگی می گذرانید. در این کشت ها راهب نام برده با حوصله تمام گرده و تخمک گل نخود های مختلف را با هم ترکیب و نسبت اختلافات حاصل از آن ها را یادداشت می کرد.

آن چه که ایشان از تجربیات خود تنظیم کرده بود ارقام قابل فهم و منطقی بودند که بعدها بنام قوانین وراثت یا قوانین مندلی معروف گردید.

مندل در سال ۱۸۶۵ این قوانین را که حاصل ۸ سال کار و کوشش شبانه روز بود در جمع دوستان علمی خود در شهر برنو berno پایتخت چکسلواکیا عنوان کرد. ایشان چون مشکل لکنت زبان داشت، آن چه لازم بود نتوانست بیان کند.

در سال ۱۹۰۰ شش سال پس از مرگ مندل، سه نفر از گیاه شناسان معروف vrios هلندی ، correns آلمانی و Tschormak رمانی هر یک جداگانه مشغول تجسس در توارث گیاه بودند، قوانین را که مندل کشف کرده بود مجدداً پیدا کردند و اهمیت این قوانین را به علمای عصر